

ЗНАЧЕННЯ ЗАПОЗИЧЕНИХ ІМЕННИКОВИХ СУФІКСІВ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

Білоконенко Л. А.

Криворізький державний педагогічний університет

У статті досліджено іменникові суфікси, які засвоєні з класичних мов і за посередництва західноєвропейських укоренилися в українській мові. Зазначено, що ці форманти стали джерелом лексичних запозичень, додали в мову нові морфемні елементи в різні періоди її розвитку. З урахуванням мови походження уточнено корпус запозичених іменникових суфіксів в українській мові (вибрано 52 суфікси); з оперттям на лексичний зміст слів, які вони сформували, проаналізовано їхні значення; узагальнено інформацію щодо ступеня продуктивності семантичних позицій, заповнених тим чи тим суфіксом.

Зуважено, що семантична функція певного суфікса – та, яку він виконує у процесі словотворення. Це дало підставу розмежувати значення суфіксів за мотивацією смислів основ іменників. Визначено 12 груп запозичених іменникових суфіксів за змістом: 1) антропологічні назви (-ам- I (-ям-), -ер- (-єр-), -є-, -ик- I (-ік-, -иц-), -ик- II (-ік-, -иц-, -іц-, -иц-), -ист- (-іст-, -іст-), -ур- (-юр-, -ург-)); 2) назви живих організмів (-им- II (-ім-, -ім-), -оз- I); 3) об'єкти рослинного світу (-ин- I (-ін-, -ін-), -іj- IV, -он- VI); 4) предмети (-ал- I (-іал-, -уал-, -але-), -ат- I (-ят-), -ер- (-єр-), -ик- I (-ік-, -иц-, -иц-), -ин- I (-ін-, -ін-), -ир- I (-ір-, -ір-), -ор-); 5) речовини, матеріали (-ад- II, -ат- I (-ят-), -ин- I (-ін-, -ін-)); 6) абстрактні поняття, назви наукових і мистецьких сфер (-ал- I (-іал-, -уал-, -але-), -ант- (-янт-, -іант-, -ян-), -ем-, -изм- (-ізм-, -ізм-), -он- V); 7) терміни (-аж- (-яж-), -ант- (-янт-, -іант-, -ян-), -ем-, -изм- (-ізм-, -ізм-), -ик- I (-ік-, -иц-, -иц-), -он- II); 8) суспільно-політичні назви (-ам- III (-іам-), -іj- I, -іj- II, -ур- (-юр-, -ург-)); 9) географічні назви (-ал- I (-іал-, -уал-, -але-), -ис- I (-іс-)); 10) опредметнені ознаки (-ал- I (-іал-, -уал-, -але-), -изм- (-ізм-, -ізм-), -ик- I (-ік-, -иц-, -иц-)); 11) опредметнені дії (-аж- (-яж-), -анс-, -аціj- (-яціj-, -уаціj-)); 12) збірність (-ам- I (-ям-), -ик- I (-ік-, -иц-, -иц-)). На основі здійсненого аналізу виявлено, що найбільш продуктивно суфікси утворюють іменники антропологічного поля, номінації предметів і пристроїв, абстрактні й наукові поняття; найнижчу словотвірну потенцію засвідчено у групах назв живих організмів, об'єктів рослинного світу та в суспільно-політичних назвах. Також акцентовано групи синонімічних (-евт-, -єр- (-єр-), -ик- I (-ік-, -иц-, -иц-), -ист- (-іст-, -іст-) та ін.) та омонімічних (-из- I, -из- II, -ик- I, -ик- I, -ис- I, -ис- II, -ис- III та ін.) інішомовних суфіксів.

Підсумовано, що функціонування таких суфіксів у мові відбиває важливі історичні процеси її розвитку. Зазначено, що надалі є потреба звернутися до вивчення значень менш продуктивних іменникових формантів.

Ключові слова: іменник, словотвір, іменникові суфікси, запозичені суфікси, семантика суфіксів, синонімія суфіксів, омонімія суфіксів.

Bilokonenko L. A. Meaning of borrowed noun suffixes in the Ukrainian language. The article examines noun suffixes that were borrowed from classical languages and, through Western European languages, took root in the Ukrainian language. It is noted that these formants became a source of lexical borrowings and added new morpheme elements to the language in different periods of its development. To achieve the goal, the author clarified the corpus of borrowed noun suffixes in the Ukrainian language, taking into account the language of origin (52 suffixes); analysed their meaning based on the lexical content of the words they form; summarized the information on the degree of productivity of semantic positions filled with the suffix.

It is noted that the semantic function of a particular suffix is the one it performs in the word formation process. This gave reason to distinguish the meaning of suffixes based on the motivation of the meanings of the noun bases. 12 groups of borrowed noun suffixes have been defined according to the content: 1) anthropological names (-am- I (-yam-), -er- (-єr-), -e-, -ik- I (-іk-, -iц-, -iц-), -ik- II (-іk-, -iц-, -iц-, -iц-), -ist- (-іst-, -іst-), -ur- (-yur-, -urg-)); 2) names of living organisms (-im- II (-ім-, -ім-), -oz- I); 3) objects of the plant world (-in- I (-ін-, -ін-), -ij- IV, -on- VI); 4) items (-al- I (-іal-, -ual-, -ale-), -at- I (-yat-), -er- (-єr-), -ik- I (-іk-, -iц-, -iц-), -in- I (-ін-, -ін-), -ir- I (-ір-, -ір-), -or-); 5) substances, materials (-ad- II, -at- I (-yat-), -in- I (-ін-, -ін-)); 6) abstract concepts, names of scientific and artistic branches (-al- I (-іal-, -ual-, -ale-), -ant- (-yant-, -iant-, -yan-), -em-, -izm- (-іzm-, -іzm-), -on- V); 7) terms (-azh- (-yazh-), -ant- (-yant-, -iant-, -yan-), -em-, -izm- (-іzm-, -іzm-), -ik- I (-іk-, -iц-, -iц-), -on- II); 8) socio-political names (-am- III (-iam-), -ij- I, -ij- II, -ur- (-yur-, -urg-)); 9) geographical names (-al- I (-іal-, -ual-, -ale-), -is- I (-іs-)); 10) objectified signs (-al- I (-іal-, -ual-, -ale-), -izm- (-іzm-, -іzm-), -ik- I (-іk-, -iц-, -iц-)); 11) objectified actions (-azh- (-yazh-), -ans-, -acij- (-yacij-, -uacij-)); 12) collectivity (-am- I (-yam-), -ik- I (-іk-, -iц-, -iц-)). Based on the analysis, it was found that the most productive suffixes form nouns of the anthropological field, nominations of objects and devices, abstract and scientific concepts; the lowest word-forming potential in groups of the names of living organisms, objects of the plant world, and in socio-political names. The groups of synonyms (-evt-, -єr- (-єr-), -ik- I (-іk-, -iц-, -iц-), -ist- (-іst-, -іst-), etc.) and homonyms (-iz- I, -iz- II, -ik- I, -ik- I, -is- I, -is- II, -is- III, etc.) of foreign noun suffixes are also emphasized.

It is concluded that the functioning of such suffixes in the language reflects critical historical processes of its development. It is noted that the study of the meanings of less productive noun formants will be necessary in the future.

Key words: noun, word structure, noun suffixes, borrowed suffixes, semantics of suffixes, synonymy of suffixes, homonymy of suffixes.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. Процес переходу слів з однієї мови до іншої має загальний та універсальний характер. Сьогодні не постає сумніву щодо його об'єктивності та ступеня вивченості, оскільки тривалий час дослідники зосереджували пильну увагу на описі функціонування запозичених слів, мовній адаптації їх та шляхах появи. Запозичення охоплюють усі рівні мови й мають діалектичне підґрунтя, адже іншомовний матеріал творчо вписується в нове мовне середовище. Наявність значної кількості запозичень впливає на мовну систему, а то й змінює її. У результаті цих дій мовні одиниці (у межах однієї мови чи різних) можуть вступати в парадигматичні й синтагматичні зв'язки.

Запозичуючи певні слова, ми переміщаємо в нове мовне поле і їхні морфеми (чужомовні префікси, корені, суфікси), які збагачують словотвірну систему мови-реципієнта. Важливо враховувати й історичні процеси, що відбувалися в лексико-семантичних групах слів, які утворювали чужі форманти, оскільки необхідним тлом для опису найменувань із запозиченими морфемами є слова, співвідносні з ними структурно та семантично. Ці обставини, а також той факт, що сучасна лінгвістика потребує інтенсивних, поглиблених, всебічних досліджень словотворчих засобів, актуалізують звернення до історії іменників із запозиченими суфіксами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останніми десятиліттями ХХ ст., коли тенденція до об'єднання мовних рівнів зумовлює розгляд питань словотвору у взаємозв'язку із семантикою, граматику та прагматикою, з'явилася можливість комплексного функціонально-семантичного підходу до його вивчення (праці П. Білоусенка, К. Городенської, В. Горпинича, Я. Закревської, І. Іншакової, Є. Карпіловської, Н. Клименко, Ж. Колоїз, І. Ковалика, В. Олексенка, М. Плющ та ін.). У цій системі суфіксальне словотворення – один з основних способів формування слів в українській мові на різних етапах її розвитку, яким традиційно цікавилися історики української мови, висновуючи про продуктивність, характер розвою, функціонування різних суфіксальних морфем тощо. Поміж ними чільне місце посідає іменникова суфіксація, мотивована засвоєними лексемами з грецької й латинської мов за посередництва західноєвропейських (див. праці Л. Азарової, Л. Горчинської [1], О. Дутки [3]). Дослідники порушують питання історії, з'ясовують структурно-семантичні та словотвірні властивості похідних іменників з різними суфіксами (див. праці Ю. Прадіда [6], С. Сабліної [7], С. Семенюк [8]), окреслюють аспекти їх багатозначності, синонімії, омонімії (Т. Товкайло, Л. Довбня [9]). Загалом науковці не полишають питань функціонування суфіксальних морфем із певним значенням, їх засвоєння в різні періоди розвитку мови та впливу на сучасну українську мову. Однак ми не фіксуємо комплексного аналізу найбільш уживаних чужомовних іменникових суфіксів, які й сьогодні є актуальними для дериваційних процесів, тому звертаємося до цього питання.

Формулювання мети і завдань статті. **Мета** нашої праці – схарактеризувати значення

запозичених іменникових суфіксів в українській мові. Реалізація мети передбачає виконання таких **завдань**: 1) уточнити корпус запозичених суфіксів в українській мові з урахуванням мови їхнього походження; 2) проаналізувати значення цих морфем з опертям на лексичні значення слів, у яких вони функціонують; 3) дійти висновку щодо ступеня продуктивності кожної семантичної позиції, заповненої тим чи тим суфіксом.

Матеріалом для дослідження послуговували відповідні словники, зокрема: продуктивні суфіксальні морфеми дібрано з «Етимологічного словника запозичених суфіксів і суфіксоїдів в українській мові» П. Селігея та «Словника українських морфем» Л. Полюги; значення іменників уточнено за «Словником української мови» (за ред. І. К. Білодіда).

Виклад основного матеріалу дослідження. Запозичені суфікси широко представлені в усіх сучасних слов'янських мовах. Звернення до історії цих морфем, їх функціонування в мові, встановлення причин продуктивності певних формантів, з'ясування закономірностей розвитку цього словотвірного типу неможливе без аналізу значень суфіксів, їхнього походження. Термін «суфікс», залучений до філологічного наукового поля, вважають запозиченням із латинської мови (слова *suffixus* утворене від *sub-/suf-* (під) і *figere* (прикріплювати)) та витлумачують як щось «прикріплене». З урахуванням того, що суфікс – це афіксальна морфема, розташована після кореня або іншого суфікса, він може виражати лексичне значення слова або бути носієм його граматичного значення. За допомогою суфіксів утворюють нові слова, що передбачає приєднання цього словотворчого засобу до твірної основи. Такий дериваційний процес властивий усім частинам мови, особливо продуктивним він є для іменників. С. Пономаренко акцентує, що словниковий склад мови безперервно поповнюють лексеми з інших мов зі своїм морфемним складом і цей процес свідчить про еволюцію мови [5, 57].

Морфеми різного часу запозичення мають різну продуктивність, впливають на систему словотворення, навіть змінюють статус суфіксації. Науковці вважають суфіксацію (як спосіб розширення основ слів) старшою за префіксацію. П. Селігей описує етапи засвоєння чужих суфіксів. На першому етапі іншомовні елементи функціонують лише в немотивованих і морфемно неподільних словах; на другому суфікс вичленовують в окремих словах, що на українському ґрунті набувають ознак похідності; на третьому чужий суфікс і вільно виділяється у складі слова, і починає утворювати нові слова (ЕС, 9–10).

В «Етимологічному словнику запозичених суфіксів і суфіксоїдів в українській мові» (укл. П. Селігей) подано 542 статті (ЕС). Із цієї системи ми актуалізуємо суфікси, що вкоренилися в українській мові безпосередньо з класичних мов (грецької, латинської) або за посередництва західноєвропейських (французької, німецької, англійської, італійської, іспанської). Останні часто були не лише проміжною ланкою, але й самі ставали джерелом запозичень, називали різні предмети та явища, особливо науки, техніки, мистецтва, привносячи нові

морфемні елементи в українську мову в різні періоди її становлення. Чужі суфікси потрапляли до мови не самі по собі (то було б якесь штучне явище), а у складі певних слів, де й сьогодні функціонують грецькі й латинські морфеми, та у структурі слів з основами, мотивованими мовами-посередниками. Із цього джерела ми вибрали 25 суфіксів. Звернулися до «Словника українських морфем» Л. Полюги, що вміщує реєстр 280 суфіксальних морфем, а також їхні аломорфи, з якого виокремили 27 суфіксів (СМ, 375–391). Загалом піддали аналізу 52 суфікси (не враховуємо аломорфи).

Узагальнимо дані про склад запозичених іменникових суфіксів в українській мові в таблиці 1 (римськими цифрами позначені омонімічні суфікси).

Семантика суфіксів, як уважає С. Пономаренко, коливається від значень широких і абстрактних

до дуже конкретних, а семантична функція певного суфікса – це функція, яку він виконує з дериваційним значенням [5, 19–20]. Результати проведеного аналізу свідчать: мотивація різних смислів основ ґрунтована на механізмі розмежування змісту суфіксів.

Відповідно до лексико-семантичних значень лексем, мотивованих певними формантами, визначаємо 12 груп запозичених іменникових суфіксів за змістом.

1. Антропологічні назви:

– назва за професією, посадою, титулом, званням: **-евт-** (терапевт, фармацевт), **-ер-** (**-єр-**) (гравер, боксер, ліфтер), **-ес-** II (**-ис-**) (баронеса, принцеса), **-є** (рантьє, сомельє), **-ик-** I (**-ік-**, **-иц-**, **-иц-**) (електрик, хімік), **-ик-** II (**-ік-**, **-ік-**, **-иц-**, **-іц-**) (історик), **-ин-** I (**-ін-**, **-ін-**) (балерина, синьйорина), **-ис-** II (актриса, директриса), **-ист-** (**-іст-**, **-іст-**) (вокаліст), **-он-** V

Таблиця 1

Система запозичених іменникових суфіксів в українській мові

№	Суфікс	Мови запозичення	№	Суфікс	Мови запозичення
1	-ад- I (-iad-)	грецька, латинська, французька	27	-ин- I (-ін-, -ін-)	латинська, французька, німецька
2	-ад- II	грецька	28	-ип- I (-іп-, -іп-)	латинська, французька
3	-адор-	латинська, іспанська	29	-ис- I (-іс-)	грецька, латинська
4	-азм-	грецька, латинська	30	-ис- II	латинська, англійська
5	-аж- (-яж-)	французька	31	-ис- III	латинська
6	-ал- I (-іал-, -уал-, -але-)	латинська	32	-ист- (-іст-, -іст-)	латинська
7	-анс-	латинська, французька	33	-им- I (-ім-, -ім-)	латинська, німецька
8	-ант- (-янт-, -іант-, -ян-)	латинська	34	-им- II (-ім-, -ім-)	латинська, французька
9	-ат- I (-ят-)	латинська, французька, англійська	35	-іан-	французька, англійська
10	-ат- II (-ят-)	латинська, французька, англійська	36	-із-	латинська
11	-ат- III (-іат-)	латинська, французька, німецька	37	-іж- I	грецька
12	-аціј- (-яціј-, -уаціј-)	латинська	38	-іж- II	латинська, французька
13	-евт-	грецька, латинська	39	-іж- III (-ій-)	латинська, французька
14	-ем-	грецька	40	-іж- IV	латинська
15	-ент-	латинська, німецька, французька	41	-іж- V	латинська, французька
16	-ер- (-єр-)	французька, англійська	42	-ік-	грецька, латинська
17	-ер- (-онер-)	німецька, англійська	43	-оз- I	грецька, латинська
18	-ес- II (-ис-)	французька, італійська	44	-оїд- (-еїд-)	грецька, латинська
19	-ет- I (-ит-)	грецька, латинська	45	-он- II	англійська
20	-є-	французька	46	-он- III	англійська
21	-ид- I (-їд-)	французька	47	-он- IV	французька, німецька
22	-из- I	латинська	48	-он- V (-онал-, -ональ-)	латинська, французька
23	-из- II	французька	49	-он- VI (-іон-)	італійська
24	-изм- (-ізм-, -ізм-)	грецька, латинська	50	-ор-	латинська
25	-ик- I (-ік-, -иц-, -иц-)	грецька, латинська	51	-от- II (-іот-)	грецька, латинська
26	-ик- II (-ік-, -ік-, -иц-)	латинська, французька	52	-ур- (-юр-, -ург-)	латинська, французька, німецька

(центуріон), **-ор-** (композитор), **-ур-** (**-юр-**, **-ург-**) (драматург, хірург);

– назва за родом діяльності чи заняттям: **-адор-** (тореадор), **-ер-** (**-єр-**) (легіонер, хронікер), **-ет-** I (**-ит-**) (катехит), **-ик-** I (**-ік-**, **-иц-**, **-иц-**) (політик, сатирик), **-ик-** II (**-ік-**, **-ік-**, **-иц-**, **-иц-**) (прозаїк), **-ир-** I (**-ір-**, **-ір-**) (рекетир, банкір), **-ист-** (**-іст-**, **-іст-**) (пропагандист, україніст), **-он-** (**-онал-**, **-ональ-**) (професіонал), **-ор-** (агітатор, сенатор);

– назва послідовників, прихильників: **-ант-** (**-янт-**, **-іант-**, **-ян-**) (сектант), **-ат-** I (**-ят-**) (схизмат), **-ер-** (**-єр-**) (революціонер, реакціонер), **-ет-** I (**-ит-**) (аскет), **-ик-** I (**-ік-**, **-иц-**, **-иц-**) (агностик), **-ист-** (**-іст-**, **-іст-**) (атеїст), **-ит-** I (**-ім-**, **-ім-**) (суніт), **-ом-** II (**-іом-**) (патріот);

– назва за відношенням до певної дії, предмета, ознаки: **-ал-** I (**-іал-**, **-уал-**, **-але-**) (індивідуал), **-ант-** (**-янт-**, **-іант-**, **-ян-**) (дуелянт), **-ат-** I (**-ят-**) (адресат, акселерат), **-ент-** (конкурент, опонент, асистент), **-ит-** I (**-ім-**, **-ім-**) (наймит), **-он-** VI (**-іон-**) (компаньйон);

– назва за об'єктом володіння: **-ант-** (**-янт-**, **-іант-**, **-ян-**) (дипломант, фабрикант), **-ат-** I (**-ят-**) (стипендіат), **-ер-** (**-єр-**) (мільйонер, призер);

– назва за нахилом у характері чи поведінці: **-ер-** (**-єр-**) (фантазер), **-ик-** I (**-ік-**, **-иц-**, **-иц-**) (істерик, цинік); **-ик-** II (**-ік-**, **-ік-**, **-иц-**, **-иц-**) (фанатик), **-ир-** I (**-ір-**, **-ір-**) (дебошир), **-ист-** (**-іст-**, **-іст-**) (аферист, шантажист), **-ит-** I (**-ім-**, **-ім-**) (содоміт), **-ор-** (диктатор, провокатор);

– назва за місцем проживання: **-ит-** I (**-ім-**, **-ім-**) (абдерит), **-ом-** II (**-іом-**) (кіпріот);

– назва за привілеями, можливостями: **-ит-** I (**-ім-**, **-ім-**) (фаворит), **-ур-** (**-юр-**, **-ург-**) (кандидатура).

Суфікси зі значенням називання осіб численні, різноманітні, із широкою синонімією. Найбільш продуктивні утворюють іменники найменування людей за професією, посадою, родом діяльності й заняттям. Поміж них головню латинські (часто за посередництва французької, англійської, німецької мов): **-евт-**, **-ет-** I (**-ит-**), **-ик-** I (**-ік-**, **-иц-**, **-иц-**), **-ик-** II (**-ік-**, **-ік-**, **-иц-**, **-иц-**), **-ин-** I (**-ін-**, **-ін-**), **-ир-** I (**-ір-**, **-ір-**), **-ис-** II, **-ист-** (**-іст-**, **-іст-**), **-он-** V (**-онал-**, **-ональ-**), **-ор-**. У словотворенні знаходять своє відбиття процеси, зумовлені розвитком суспільних обов'язків і відношень, тому така лексика посідає чільне місце в загальному полі найменування осіб за різними ознаками.

2. Назви живих організмів: **-ит-** II (**-ім-**, **-ім-**) (белемніти), **-оз-** I (трематодози), **-он-** IV (вібріон), **-іж-** IV (рептилія, бактерія). Лексеми, утворені цими суфіксами (грецькими, латинськими, французькими, німецькими), – один зі значущих пластів у системі світосприйняття людини. Вони акумулювали досвід поколінь щодо найменування живого світу, накопили і зберегли інформацію, яка є цінною для багатьох мов, однак система цих формантів незначна.

3. Назви об'єктів рослинного світу: **-ин-** I (**-ін-**, **-ін-**) (бальзамін), **-іж-** IV (бегонія, камелія), **-он-** VI (цитрон); серед найменувань фіксуємо латинські з різним ступенем мотивування (напр., бальзамін – від лат. Balsamina; камелія – від власного імені

місіонера Камеллі (Camelli), який описав цю рослину та привіз її в Європу; засвоєне з новолатинської номенклатури).

4. Назви предметів, пристроїв, знарядь, механізмів і под.: **-ад-** II (лампада), **-ал-** I (**-іал-**, **-уал-**, **-але-**) (імперіал), **-ант-** (**-янт-**, **-іант-**, **-ян-**) (гідрант), **-ат-** I (**-ят-**) (атестат), **-ер-** (**-єр-**) (кондиціонер, маркер, компостер), **-изм-** (**-ізм-**, **-ізм-**) (механізм), **-ик-** I (**-ік-**, **-иц-**, **-иц-**) (динамік, наркотик), **-ин-** I (**-ін-**, **-ін-**) (турбіна), **-ир-** I (**-ір-**, **-ір-**) (балансир, нівелір), **-іж-** I (сандалія, фізіономія), **-іж-** II (матерія), **-он-** VI (медальйон, вазон), **-ор-** (евакуатор, компресор), **-ур-** (**-юр-**) (скульптура). Слів із цими формантами значна кількість, оскільки вони вможливають вербалізацію об'єктів навколишнього світу та знарядь праці, що завжди були затребуваними в житті людей.

5. Назви речовин, харчових продуктів, матеріалів, мінералів, сумішей: **-ад-** II (лимонад, рафінад), **-аж-** (**-яж-**) (трикотаж), **-ат-** I (**-ят-**) (дистилят, регенерат), **-ик-** II (**-ік-**, **-ік-**, **-иц-**, **-иц-**) (гуміарабік), **-ин-** I (**-ін-**, **-ін-**) (ванілін, кофеїн), **-ит-** I (**-ім-**, **-ім-**) (малахіт, граніт, керамзит), **-іж-** II (германій), **-оз-** I (нітроза).

6. Суспільно-політичні назви: **-ат-** III (**-іат-**) (пасторат), **-іж-** I (поліція), **-іж-** II (мерія), **-іж-** III (**-ііж-**) (преторій), **-іж-** V (інспекція), **-ур-** (**-юр-**) (адвокатура, комендатура, префектура, прокуратура). Утворені суфіксами слова фіксують різні відомості про державні інституції й суспільно-політичні явища. Виокремлена лексика є самодостатньою, а її функціонування в українській мові зумовлене не випадковим, а закономірним процесом історичної взаємодії різних культур. Іншомовний пласт головню представлений грецькими й латинськими словами, подекуди запозичення відбувалося за сприяння західноєвропейських мов (напр., прокуратура, запозичене з французької, але є похідним від латинського *procurer*).

7. Географічні назви, місце дії: **-ал-** I (**-іал-**, **-уал-**, **-але-**) (централ), **-ат-** I (**-ят-**) (пансіонат), **-ис-** I (**-іс-**) (оазис), **-іж-** I (Албанія, периферія, Італія, візантійство), **-іж-** II (Бельгія, Іспанія, колонія), **-іж-** III (**-ііж-**) (латифундія, аудиторія), **-ор-** (ізолятор).

8. Назви абстрактних і загальнонаукових понять; галузей діяльності, сфер знань або мистецтв; наукових напрямів, доктрин: **-ал-** I (**-іал-**, **-уал-**, **-але-**) (номінал, факторіал), **-ант-** (**-янт-**, **-іант-**, **-ян-**) (детермінант, домінант), **-ат-** I (**-ят-**) (альтернат), **-ем-** (ідеологема, проблема), **-ент-** (компонент), **-изм-** (**-ізм-**, **-ізм-**) (атеїзм, дарвінізм, модернізм), **-ик-** I (**-ік-**, **-иц-**, **-иц-**) (педагогіка, проблематика), **-ин-** I (**-ін-**, **-ін-**) (медицина), **-ис-** I (**-іс-**) (базис, тезис), **-ит-** II (**-ім-**, **-ім-**) (колорит), **-іж-** I (теорія, біологія), **-іж-** II (буржуазія, хімія), **-іж-** V (цивілізація), **-он-** V (**-онал-** (**-ональ-**)) (опціон, порціон, функціонал), **-ур-** (**-юр-**) (фактура). Наявність цих лексем є наслідком чіткої міжмовної взаємодії та смислової відповідності в різних мовах, однак натрапляємо на незначні похідні перетини (напр., проблема запозичене із західноєвропейських мов: нім. *Problem*, фр. *problème*, англ. *Problem*; за посередництва лат. *Problēma*, що виникло з гр.

прóблѣма, ‘щось виставлене вперед’, ‘кидаю вперед’ (про питання, завдання)).

9. Наукова термінологія:

– фізика: **-ис-** I (**-іс-**) (*фазис*), **-ис-** II (*квадратриса*), **-он-** III (*електрон*);

– хімія: **-ант-** (**-янт-**, **-іант-**, **-ян-**) (*консервант*), **-ат-** II (**-ят-**) (*ацетат*, *нітрат*, *опіат*), **-ент-** (*реагент*, *сорбент*), **-ид-** I (**-ід-**) (*пептид*, *оксид*, *сахариди*), **-ит-** I (**-ім-**, **-ім-**) (*фосфит*, *гексит*), **-іј-** III (**-ій-**) (*актиній*, *цирконій*), **-он-** II (*аргон*, *радон*), **-он-** III (*інтерферон*), **-он-** IV (*ацетон*, *хінон*);

– математика: **-ант-** (**-янт-**) (*октант*), **-ис-** I (**-іс-**) (*еліпсис*), **-ис-** II (*індикатриса*);

– астрономія: **-ант-** (**-янт-**) (*октант*), **-ит-** I (*метеорит*), **-іј-** III (**-ій-**) (*апоселеній*);

– медицина, фізіологія, біологія, генетика: **-ем-** (*ксилема*), **-изм-** (**-ізм-**, **-їзм-**) (*алкоголізм*), **-ик-** I (**-ік-**, **-иц-**, **-иц-**) (*діабетик*, *маразматик*), **-ин-** I (**-ін-**, **-їн-**) (*діазолін*, *вакцина*, *аглютинін*), **-ис-** I (**-іс-**) (*епідерміс*), **-ит-** II (**-ім-**, **-ім-**) (*плеврит*, *енцефаліт*), **-іј-** I (*пневмонія*, *епідемія*), **-іј-** II (*фобія*, *істерія*), **-іј-** III (**-ій-**) (*епікардій*), **-оїд-** (**-ейд-**) (*шизоїд*), **-оз-** I (*наркоз*, *невроз*, *психоз*, *туберкульоз*, *ценоз*), **-он-** III (*цистон*), **-ур-** (**-юр-**) (*мікстура*);

– мовознавство: **-ант-** (**-янт-**, **-іант-**, **-ян-**) (*сонант*), **-ат-** I (**-ят-**) (*африкат*), **-ем-** (*грамема*, *лексема*, *фонема*), **-изм-** (**-ізм-**, **-їзм-**) (*вільгаризм*, *жаргонізм*), **-ик-** I (**-ік-**, **-иц-**, **-иц-**) (*лексика*, *фоніка*), **-ик-** II (**-ік-**, **-ік-**, **-иц-**, **-иц-**) (*лінгвістика*), **-ис-** I (**-іс-**) (*синтаксис*), **-ит-** II (**-ім-**, **-ім-**) (*канцелярит*), **-іј-** I (*синонімія*), **-оїд-** (**-ейд-**) (*суфіксоїд*);

– літературознавство: **-аж-** (**-яж-**) (*персонаж*, *типаж*), **-изм-** (**-ізм-**, **-їзм-**) (*веризм*, *футуризм*, *формалізм*), **-ин-** I (**-ін-**, **-їн-**) (*терцина*), **-іан-** (*шевченкіана*), **-іј-** I (*хрестоматія*, *пародія*), **-іј-** V (*композиція*), **-ур-** (**-юр-**) (*брошура*, *кон'єктура*);

– мистецтво, культура: **-ад-** II (*клоунада*), **-аж-** (**-яж-**) (*типаж*), **-ент-** (*дирігент*), **-ин-** I (**-ін-**, **-їн-**) (*віоліна*), **-іан-** (*моцартіана*), **-іј-** III (**ій**) (*прелюдія*, *ораторія*);

– фінанси, бізнес: **-ит-** II (**-ім-**, **-ім-**) (*депозит*), **-іј-** III (**-ій-**) (*комерція*, *субсидія*);

– спорт: **-іј-** I (*партія*), **-изм-** (**-ізм-**, **-їзм-**) (*культуризм*, *альпінізм*).

Ці суфікси утворюють іменники, що унаочнюють широке поле інформації, знаходять відбиття в різних інтелектуальних системах. Лексеми групи реалізують відомості про наукові об'єкти, процеси та явища; сфери їх функціонування ґрунтовані на сталій термінологічній системі, але структура цих одиниць із часом може змінюватися, що доводить активність морфологічних процесів (напр., усичення при творенні похідних слів від субстантивних основ *вільгарн-ий* + *-изм-* → *вільгар-изм*, де наявний суфікс *-изм-* – високопродуктивний, іменниковий).

10. Назви опредметнених властивостей, ознак, станів; одиниць виміру, опредметненої кількості: **-ад-** I (**-іад-**) (*бравада*), **-ад-** II (*декада*), **-аж-** (**-яж-**) (*літраж*, *метраж*), **-азм-** (*сарказм*), **-ал-** I (**-іал-**, **-уал-**, **-але-**) (*кримінал*, *потенціал*), **-анс-** (*резонанс*), **-изм-** (**-ізм-**, **-їзм-**) (*лаконізм*, *артистизм*), **-ик-** I (**-ік-**, **-иц-**, **-иц-**) (*екзотика*), **-ин-** I (**-ін-**, **-їн-**) (*достоїнство*), **-іј-** I (*аномалія*, *гармонія*), **-іј-** II (*інерція*), **-оз-** I (*офіціоз*), **-он-** II (*мікрон*).

11. Назви об'єктів дії, опредметнених дій та їх наслідків: **-ад-** II (*блокада*), **-аж-** (**-яж-**) (*інструктаж*, *шпіонаж*), **-анс-** (*дисонанс*), **-ант-** (**-янт-**, **-іант-**, **-ян-**) (*мутант*, *диктант*), **-ат-** I (**-ят-**) (*диктат*), **-ат-** II (**-ят-**) (*фальсифікат*), **-аціј-** (**-яціј-**, **-уаціј-**) (*апеляція*, *консервація*, *резервація*), **-из-** II (*експертиза*), **-ик-** I (**-ік-**, **-иц-**, **-иц-**) (*полеміка*), **-ик-** II (**-ік-**, **-ік-**, **-иц-**, **-иц-**) (*рустика*), **-іј-** I (*терапія*, *фантазія*), **-іј-** II (*церемонія*), **-іј-** IV (*маргіналія*), **-іј-** V (*агресія*, *дискусія*), **-ур-** (**-юр-**) (*режисура*).

12. Збірні назви, сукупності чогось чи когось: **-ад-** I (**-іад-**) (*колонада*), **-аж-** (**-яж-**) (*картонаж*), **-ал-** I (**-іал-**, **-уал-**, **-але-**) (*серіал*), **-ат-** I (**-ят-**) (*конгломерат*), **-аціј-** (**-яціј-**, **-уаціј-**) (*популяція*), **-ик-** I (**-ік-**, **-иц-**, **-иц-**) (*комбінаторика*), **-ик-** II (**-ік-**, **-ік-**, **-иц-**, **-иц-**) (*класика*), **-он-** V (*дивізіон*), **-онал-** (*ональ-*) (*інтернаціонал*), **-іј-** III (**-ій-**) (*гербарій*), **-іј-** IV (*персоналія*), **-іј-** V (*делегація*), **-ур-** (**-юр-**) (*апаратура*, *агентура*, *номенклатура*, *професура*).

Звернімося ще до одного аспекту функціонування запозичених іменникових суфіксів. По-перше, поміж ними фіксуємо синонімію: форманти виражають близькі (подекуди й тотожні) дериваційні значення (напр., назва за професією: **-евт-**, **-ер-** (**-єр-**), **-ик-** I (**-ік-**, **-иц-**), **-ик-** II (**-ік-**, **-ік-**, **-иц-**, **-иц-**), **-ист-** (**-іст-**, **-їст-**), **-ор-**; абстрактні назви: **-ант-** (**-янт-**, **-іант-**, **-ян-**), **-ент-**, **-изм-** (**-ізм-**, **-їзм-**), **-ис-** I (**-іс-**) тощо). По-друге, серед них є омосуфікси, що мають однаковий фонемний склад, але різні дериваційні або лексичні значення, напр.: **-ат-** I (**-ят-**) – продуктивний, запозичений за посередництва французької мови з латинської, має значення: 1) предмет або речовина; 2) особа; 3) абстрактне поняття; 4) збірність; 5) опредметнена дія; 6) місце; 7) речовина; 8) *терм.* звук; **-ат-** II (**-ят-**) – продуктивний, з латинської за посередництва французької, англійської; має значення: 1) наслідок дії; 2) об'єкт дії; 3) *хім.* сіль, виділена з кислоти; 4) *хім.* хімічна сполука; **-ам-** III (**-іам-**) – продуктивний, з латинської за посередництва французької, німецької; має значення: держава, система управління, посада, група людей (СМ, 69–71).

Висновки та перспективи досліджень. За результатами спостережень були виокремлені 12 груп іменникових суфіксів, запозичених із класичних мов або за сприяння західноєвропейських. Найбільш продуктивно вони формують іменники, що номінують: антропологічне поле (**-евт-** I (**-ит-**), **-ик-** I (**-ік-**, **-иц-**, **-иц-**), **-ик-** II (**-ік-**, **-ік-**, **-иц-**, **-иц-**), **-ин-** I (**-ін-**, **-їн-**), **-ист-** (**-іст-**, **-їст-**)); предмети, пристрої (**-ад-** II, **-ал-** I (**-іал-**, **-уал-**, **-але-**), **-ат-** I (**-ят-**), **-ер-** (**-єр-**), **-ин-** I (**-ін-**, **-їн-**), **-ур-** I (**-ір-**, **-їр-**), **-іј-** I, **-он-** VI, **-ор-**)); абстрактні поняття (**-ал-** I (**-іал-**, **-уал-**, **-але-**), **-ант-** (**-янт-**, **-іант-**, **-ян-**), **-ем-**, **-изм-** (**-ізм-**, **-їзм-**), **-ик-** I (**-ік-**, **-иц-**, **-иц-**), **-ис-** I (**-іс-**), **-іј-** I, **-он-** V); терміни (**-аж-** (**-яж-**), **-ант-** (**-янт-**, **-іант-**, **-ян-**), **-ат-** II (**-ят-**), **-ем-**, **-ент-**, **-ид-** I (**-ід-**), **-изм-** (**-ізм-**, **-їзм-**), **-ин-** I (**-ін-**, **-їн-**), **-ис-** I (**-іс-**), **-ит-** II (**-ім-**, **-ім-**), **-іј-** I, **-он-** II). Дещо нижчою є активність суфіксів, що утворюють іменники для назв речовин, матеріалів (**-ад-** II, **-ат-** I (**-ят-**), **-ин-** I (**-ін-**, **-їн-**)); географічні назви (**-ал-** I (**-іал-**, **-уал-**, **-але-**), **-ис-** I (**-іс-**), **-іј-** III); опредметнені ознаки, стани (**-азм-**, **-ал-** I (**-іал-**, **-уал-**, **-але-**),

-анс-, -изм- (-ізм-, -їзм-), -ик- I (-ік-, -иц-, -иц-), -ин- I (-ін-, -їн-); опредметнені дії (-аж- (-яж-), -анс-, -ант- (-янт-, -іант-, -ян-), -аціј- (-яціј-, -уаціј-), -ик- I (-ік-, -иц-, -иц-), -ур- (-юр-)); збірність (-аж- (-яж-), -ат- I (-ят-), -ик- I (-ік-, -иц-, -иц-), -он- V). Нечисленими є групи із запозиченими суфіксами для номінації реалій живого світу та суспільно-політичних понять. Поміж іншомовними суфіксами є синонімічні, значна кількість яких застосована

для назв осіб за професією, родом діяльності, відношенням до певної дії, уподобанням. Також встановлено омографію, що мають відмінності у шляхах запозичення, потенціях реалізації значень, системі аломорфів (-из- I, -из- II, -ик- I, -ик- I, -ис- II, -ис- II, -ис- III тощо). Перспективу подальших розвідок вбачаємо у зверненні до менш уживаних чужомовних іменникових суфіксів, які так само унаочнюють особливості дериваційних процесів у мові.

ЛІТЕРАТУРА

1. Азарова Л., Горчинська Л. Лінгвальний статус препозитивних та постпозитивних компонентів іншомовного походження. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія : Філологія*. Вінниця, 2002. № 4. С. 86–90.
2. Волошина К. В. Про суфіксальну омонімію в іменникових неологізмах (на матеріалі сучасної української художньої прози). *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки*. 2017. Вип. 44. С. 83–87.
3. Дутка О. Я. Грецькі та латинські запозичення у складі омонімів української мови. *Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія : Філологічні науки (мовознавство)*. 2020. № 14. С. 46–52.
4. Кульчицький В. І. Суфіксація як спосіб словотвору англійської авіаційної термінології. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Германістика та міжкультурна комунікація»*. 2020. Вип. 2. С. 39–42.
5. Пономаренко С. Сучасна українська мова : Морфеміка. Дериватологія. Морфологія : навч. посібник. Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2017. 300 с.
6. Прадід Ю. Типологія творення найменувань жителів держав-членів ООН від їхніх назв. *Проблеми гуманітарних наук. Серія «Філологія»* : зб. наук. праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. 2023. № 53. С. 73–85.
7. Сабліна С. В. Суфікс -тв(а) : походження й функції. *Закарпатські філологічні студії*. Ужгород, 2021. Вип. 19, т. 1. С. 52–56.
8. Семенюк С. Запозичені форманти в іменниках з модифікаційним значенням жіночої статі (кінець XVIII – початок ХХІ ст.). *Українська мова*. 2009. № 2. С. 14–20.
9. Товкайло Т. І., Довбня Л. Е. Суфікс -ИК та його похідні в аспекті сучасного українського наголошування. *Trends in science and practice of today : Proceedings of the XXIX International Scientific and Practical Conference (July 26–29, 2022, Stockholm, Sweden)*. Stockholm, 2022. P. 238–241.

ДОВІДКОВА ЛІТЕРАТУРА

- ЕС – Селігей П. О. Етимологічний словник запозичених суфіксів і суфіксодів в українській мові. Київ : Академперіодика, 2014. 324 с.
- СУМ – Словник української мови : в 11 т. / за ред. І. К. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1970–1980.
- СМ – Полюга Л. М. Словник українських морфем. Львів : Світ, 2001. 448 с.

REFERENCES

1. Azarova, L., Horchynska, L. (2002). Linhvalnyi status prepozytyvnykh ta postpozytyvnykh komponentiv inshomovnoho pokhodzhennia [Linguistic status of prepositive and postpositive components of foreign origin]. *Naukovi zapysky Vinnytskoho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Vynnychenka. Serii: Filolohiia*, 4, 86–90 [in Ukrainian].
2. Voloshyna, K. V. (2017). Pro sufiksialnu omonimiiu v imennykovykh neolohizmakh (na materialy suchasnoi ukrainskoi khudozhnoi prozy) [About suffixal homonymy in noun neologisms (on the material of modern Ukrainian literary prose)]. *Naukovi pratsi Kamianets-Podilskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Ohienka. Filolohichni nauky*, 44, 83–87 [in Ukrainian].
3. Dutka, O. Ya. (2020). Hretski ta latynski zapozychennia u skladi omonimiv ukrainskoi movy [Greek and Latin borrowings in the homonyms of the Ukrainian language]. *Naukovyi visnyk Drohobyt'skoho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Serii: Filolohichni nauky (movoznavstvo)*, 14, 46–52 [in Ukrainian].
4. Kulchytskyi, V. I. (2020). Sufiksatsiia yak sposib slovotvoru anhliiskoi aviatsiinoi terminolohii [Suffixing as a method of word formation in English aviation terminology]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnogo universytetu. Serii "Hermanistyka ta mizhkulturna komunikatsiia"*, 2, 39–42 [in Ukrainian].
5. Ponomarenko, S. (2017). Suchasna ukrainska mova: Morfemika. Deryvatolohiia. Morfonolohiia [Modern Ukrainian language: Morphemics. Derivatology. Morphology]. Mykolaiv: Vyd-vo ChNU im. Petra Mohyly [in Ukrainian].
6. Pradid, Yu. (2023). Typolohiia tvorennia naimenuvan zhyteliv derzhav derzhav-chleniv OON vid yikhnikh nazv [Typology of creation the names of the residents of the states of the UN from their names]. *Problemy humanitarnykh nauk: zb. nauk. prats Drohobyt'skoho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Serii "Filolohiia"*, 53, 73–85 [in Ukrainian].
7. Sablina, S. V. (2021). Sufiks -tv(a): pokhodzhennia y funksi [Suffix -tv(a): origin and functions]. *Zakarpatski filolohichni studii*, 19 (1), 52–56 [in Ukrainian].
8. Semeniuk, S. (2009). Zapozycheni formanty v imennykakh z modyfikatsiynym znachenniam zhinochoi stati (kinets XVIII – pochatok XXI st.) [Borrowed formants of nouns with a modificate meaning of female gender (end of the XVIIIth – beginning of the XXIth centuries)]. *Ukrainska mova*, 2, 14–20 [in Ukrainian].

9. Tovkailo, T. I., Dovbnia, L. E. (2022). Sufiks *-YK* ta yoho pokhidni v aspekti suchasnoho ukrainskoho naholoshuvannia [The suffix *-IK* and its derivatives in the aspect of modern Ukrainian accentuation]. *Trends in science and practice of today: Proceedings of the XXIX International Scientific and Practical Conference (July 26–29, 2022, Stockholm, Sweden)*. Stockholm, 238–241 [in Ukrainian].

DICTIONARIES

ЕС – Selihei, P. O. (2014). Etymolohichni slovnyk zapozychenykh sufiksiv i sufiksoidiv v ukrainskii movi [Etymological dictionary of borrowed suffixes and suffixoids in the Ukrainian language]. Kyiv: Akadempriodyka [in Ukrainian].

СУМ – Bilodid, I. K. (Ed.). (1970–1980). Slovnyk ukrainskoi movy: v 11 tt. [The Ukrainian language dictionary]. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].

СМ – Poliuha, L. M. (2001). Slovnyk ukrainskykh morfem [Dictionary of Ukrainian morphemes]. Lviv: Svit [in Ukrainian].